



**Raimova Durdona Akmal qizi**

*Samarqand iqtisodiyot va servis instituti*

*Turizm va mehmondo'stlik fakulteti 1-bosqich talabasi*

**Annotatsiya.** *Mazkur maqolada turistik resurslarning mohiyati, ularning turizmni rivojlantirishdagi o'rni hamda turli ilmiy yondashuvlar asosidagi tasnifi tahlil qilinadi. Turistik resurslar tabiiy, tarixiy-madaniy, ijtimoiy-iqtisodiy va infratuzilmaviy omillar majmui sifatida ko'rib chiqilib, ularning hududiy turizm salohiyatini shakllantirishdagi ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, turistik resurslarni kelib chiqishi, funksiyasi, foydalanish xususiyati va turizm turlariga mosligi bo'yicha tasniflash masalalari yoritiladi. Maqolada O'zbekiston sharoitida turistik resurslardan samarali foydalanish zarurati, ularni baholash va boshqarishning ilmiy-amaliy jihatlari ham ko'rib chiqiladi.*

**Kalit so'zlar:** *turizm, turistik resurs, tabiiy resurslar, tarixiy-madaniy resurslar, rekreatsiya, turistik salohiyat, tasnif, destinatsiya, infratuzilma, hududiy rivojlanish*

**Kirish**

Hozirgi globallashuv davrida turizm jahon iqtisodiyotining eng jadal rivojlanayotgan tarmoqlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Turizmning rivojlanishi ko'p jihatdan muayyan hududdagi turistik resurslarning mavjudligi, sifati, jozibadorligi va ulardan foydalanish darajasiga bog'liq. Har qanday turistik faoliyatning negizida aynan resurs omili turadi, chunki turistni ma'lum bir makonga jalb qiladigan asosiy sabab shu hududdagi tabiiy manzara, tarixiy obida, madaniy meros, iqlim, urf-odat, landshaft, ekologik muhit yoki xizmat ko'rsatish imkoniyatlaridir. Shu ma'noda turistik resurslar turizm industriyasining fundamental bazasi hisoblanadi.

Turistik resurslar masalasi faqat geografik yoki iqtisodiy hodisa emas, balki ijtimoiy-madaniy va boshqaruv bilan bog'liq murakkab tizimli tushunchadir. Chunki biror obyektning yoki hududning turistik resursga aylanishi uchun uning shunchaki mavjud bo'lishi yetarli emas. U turist ehtiyojini qondira olishi, sayohat motivatsiyasini uyg'otishi, ma'lum darajada tashkillashtirilgan bo'lishi va turizm aylanishiga jalb etilishi lozim. Shu sababli turistik resurslarning mohiyatini ochib berish, ularni ilmiy asosda tasniflash va amaliy jihatdan baholash turizm nazariyasi hamda amaliyoti uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekistonda turizmni milliy iqtisodiyotning ustuvor tarmoqlaridan biri sifatida rivojlantirish siyosati olib borilayotgan bir davrda turistik resurslar masalasiga ilmiy yondashuv yanada dolzarb bo'lib bormoqda. Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Toshkent, Farg'ona vodiysi, Zomin, Chimgan, Boysun, Aralbo'yi kabi hududlarning turistik salohiyati aynan resurs bazasi bilan belgilanadi. Shuning uchun turistik



**MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS**

resurslarning mohiyati va tasnifi masalasi nazariy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham muhim tadqiqot yoʻnalishi hisoblanadi.

**Tadqiqot metodologiyasi**

Mazkur maqolani tayyorlashda qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, kontent tahlili, umumlashtirish va ilmiy talqin usullaridan foydalanildi [1]. Turistik resurslar tushunchasiga doir ilmiy adabiyotlarda yagona yondashuv yoʻqligi, turli mualliflar ularni turlicha talqin qilishi va tasnif mezonlari ham bir-biridan farq qilishi aniqlanadi [2]. Shu bois tadqiqot jarayonida turistik resurslarni kelib chiqishi, funksional vazifasi, turizm turlariga xizmat qilishi hamda hududiy joylashuviga koʻra guruhlashga oid yondashuvlar oʻrganildi [3].

Metodologik jihatdan, birinchidan, turistik resurs tushunchasining nazariy mazmuni tahlil qilindi; ikkinchidan, resurslarni tasniflash boʻyicha xorijiy va mintaqaviy ilmiy qarashlar qiyoslandi; uchinchidan, Oʻzbekiston turizm salohiyati nuqtai nazaridan resurslarning amaliy ahamiyati sharhlandi. Zamonaviy adabiyotlarda eng koʻp uchraydigan yondashuvlardan biri resurslarni kelib chiqishiga koʻra tabiiy va antropogen guruhlariga ajratish ekani koʻrinadi, biroq koʻplab tadqiqotchilar bundan tashqari ijtimoiy-iqtisodiy, axborot, infratuzilmaviy va rekreatsion omillarni ham alohida turistik resurs sifatida koʻrishni taklif etadi [4]. Ayrim geografik tadqiqotlarda esa turistik resurslar landshaft, iqlim, suv obyektlari, flora-fauna, tarixiy yodgorliklar, etnografik muhit va servis bazasi kabi tarkibiy qismlarda baholanadi [5].

**Natijalar**

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, turistik resurslar turizmni tashkil etish va rivojlantirish uchun zarur boʻlgan tabiiy, tarixiy-madaniy, ijtimoiy va moddiy omillar majmuidan iboratdir [1]. Ular turistlarning dam olish, bilish, sogʻlomlashtirish, ziyorat qilish, sarguzasht izlash yoki estetik ehtiyojlarini qondirishga xizmat qiladi. Demak, turistik resursning mohiyati uning oddiy tabiiy yoki madaniy obyekt boʻlishida emas, balki turistik ehtiyojni qondirish imkoniyatiga ega boʻlishidadir. Masalan, togʻ, daryo, koʻl, tarixiy bino yoki xalq urf-odati oʻz-oʻzicha resurs boʻlib qolmaydi; ular turistik harakatga jalb etilgandagina toʻlaqonli turistik resurs sifatida namoyon boʻladi [2].

Turistik resurslarning mohiyati bir necha asosiy jihatlar orqali ifodalanadi. Birinchidan, ular hududning turistik ixtisoslashuvini belgilaydi. Masalan, togʻ va oʻrmon landshaftlari ekoturizm va togʻ turizmi uchun, tarixiy meʼmoriy yodgorliklar esa madaniy-tarixiy turizm uchun baza boʻlib xizmat qiladi [5]. Ikkinchidan, turistik resurslar iqtisodiy qiymatga ega, chunki ular xizmat koʻrsatish, transport, mehmonxona, ekskursiya, savdo va boshqa tarmoqlarni faollashtiradi [3]. Uchinchidan, ular hududning imiji va brendini shakllantiradi. Jahon tajribasida koʻplab shaharlarning xalqaro tan olinishi aynan resurs bazasiga bogʻliq: tarixiy markazlar, noyob tabiat obyektlari yoki etnomadaniy muhit hududning turistik qiyofasini yaratadi [4].

Turistik resurslarning yana bir muhim xususiyati — ular kompleks xarakterga ega boʻlishidir. Turizm amaliyotida koʻpincha bitta resurs emas, balki resurslar majmui





## MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ishlaydi. Masalan, tarixiy shahar turistni faqat obidalar bilangina emas, balki iqlimi, oshxonasi, hunarmandchiligi, mahalliy an'analari, festivallari va infratuzilmasi bilan ham jalb etadi. Shu sababli turistik resurs tushunchasi faqat "ko'rishga arziydigan obyekt" darajasida emas, balki ko'p qatlamli turistik muhit sifatida talqin qilinishi lozim [2].

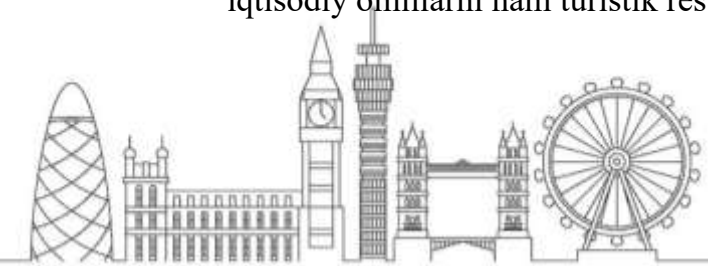
Tadqiqot davomida turistik resurslarni tasniflashning bir necha keng tarqalgan yo'nalishlari aniqlandi. Eng avvalo, kelib chiqishiga ko'ra resurslar tabiiy va antropogen turlarga bo'linadi [4]. Tabiiy turistik resurslarga iqlim, relef, tog'lar, daryolar, ko'llar, sharsharalar, cho'llar, o'rmonlar, g'orlar, flora va fauna, mineral va balneologik manbalar kiradi [4]. Bunday resurslar, odatda, ekoturizm, tog' turizmi, sog'lomlashtirish turizmi, sarguzasht turizmi va rekreatsion turizm turlarining asosini tashkil etadi. Masalan, Chimgan-Charvoq hududi tog' landshaftlari va rekreatsion imkoniyatlari bilan, Zomin va Hisor tizmalari esa ekologik va tabiat turizmi salohiyati bilan ajralib turadi.

Antropogen yoki tarixiy-madaniy turistik resurslar esa inson faoliyati natijasida yaratilgan moddiy va nomoddiy boyliklarni o'z ichiga oladi [3]. Bularga arxitektura yodgorliklari, qadimiy shaharlar, ziyoratgohlar, arxeologik obyektlar, muzeylar, memorial majmualar, festival va marosimlar, xalq hunarmandchiligi, milliy oshxona, folklor, urf-odat va etnografik xususiyatlar kiradi [5]. O'zbekiston misolida Samarqanddagi Registon maydoni, Buxorodagi Poyi Kalon majmuasi, Xivadagi Ichan qal'a, Shahrisabzdagi tarixiy obidalar, Termiz va Afrosiyob arxeologik hududlari antropogen resurslarning yorqin namunalari.

Tasnifning ikkinchi muhim yo'nalishi resurslarni funksional vazifasiga ko'ra ajratishdir. Bunga ko'ra turistik resurslar rekreatsion, bilish-ma'rifiy, sog'lomlashtiruvchi, sport-sarguzasht, diniy-ziyosat, etnografik va ko'ngilochar turlarga bo'linadi [3]. Rekreatsion resurslar dam olish va tiklanish ehtiyojini qondiradi; bilish resurslari tarixiy va madaniy ma'lumot olishga xizmat qiladi; sog'lomlashtiruvchi resurslar mineral suvlar, shifobaxsh balchiqlar, iqlimiy kurort zonalari bilan bog'liq bo'ladi; ziyorat resurslari esa muqaddas qadamjolar, maqbaralar va diniy markazlarni qamrab oladi. Bu yondashuv turizm mahsulotini shakllantirish va marketing strategiyasini belgilashda qulay hisoblanadi.

Uchinchi yondashuv turistik resurslarni foydalanish xususiyatiga ko'ra tasniflashdan iborat. Ayrim resurslar doimiy foydalanishga yaroqli bo'lsa, ayrimlari mavsumiy xarakterga ega. Masalan, tog'-chang'i bazalari ko'proq qish mavsumida, daryo bo'yidagi dam olish maskanlari esa yoz faslida faol bo'ladi. Shu bilan birga, ayrim resurslar intensiv foydalanishga bardosh bera oladi, boshqalari esa ehtiyotkorlik bilan, cheklangan miqdorda foydalanishni talab etadi. Ayniqsa, ekologik nozik hududlar, biosfera zonalari, noyob arxeologik qatlamlar va muqaddas qadamjolar uchun bu jihat juda muhimdir [5]. Demak, tasnif faqat nazariy emas, balki resurslardan foydalanish rejimini belgilashda ham amaliy ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, zamonaviy turizm nazariyasida infratuzilmaviy va ijtimoiy-iqtisodiy omillarni ham turistik resurslar tizimiga kiritish tendensiyasi mavjud [2]. Chunki





MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

turistni jalb qiluvchi obyekt qanchalik jozibali bo‘lmasin, unga yetib borish imkoniyati, joylashtirish vositalari, ovqatlanish shoxobchalari, axborot xizmatlari, xavfsizlik, aloqa va transport tizimi yetarli bo‘lmasa, u amaliy turistik resursga to‘liq aylana olmaydi. Shu ma’nodagi, ayrim tadqiqotchilar turistik resurslarni birlamchi va ikkilamchi guruhlariga ajratadi: birlamchi resurslar — sayohat motivatsiyasini uyg‘otadigan obyektlar, ikkilamchi resurslar esa turizmni ta’minlaydigan xizmat va infratuzilma elementlari hisoblanadi [4].

O‘zbekiston sharoitida bu yondashuv ayniqsa dolzarbdir. Chunki mamlakatda tarixiy-madaniy va tabiiy resurslar nihoyatda boy bo‘lsa-da, ayrim hududlarda ularni turizm aylanishiga to‘liq jalb etish uchun transport, servis, marketing, navigatsiya, gidlik va raqamli axborot tizimlari yetarli darajada rivojlanmagan. Bu esa resurs salohiyati bilan uning iqtisodiy natijasi o‘rtasida tafovut paydo bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Demak, turistik resursni baholashda faqat obyektning mavjudligi emas, balki uning foydalanishga tayyorlik darajasi ham hisobga olinishi kerak.

**Muhokama**

Turistik resurslarning mohiyati haqidagi ilmiy qarashlarni umumlashtirish shuni ko‘rsatadiki, bu tushuncha statik emas, dinamik xarakterga ega. Ya’ni resursning o‘zi vaqt o‘tishi bilan turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda boshqa mazmun kasb etishi mumkin. Bir davrda oddiy tarixiy yodgorlik sifatida qaralgan obyekt keyingi davrda yirik turistik markazga aylanishi, yoki aksincha, noto‘g‘ri foydalanish natijasida o‘z jozibasini yo‘qotishi mumkin. Shu sababli turistik resurslarni boshqarish, saqlash va qayta talqin qilish masalalari ularning mohiyatidan ajralmas hisoblanadi [3].

Tasnif masalasida esa yagona universal model yo‘q. Bu holat, bir tomondan, turistik resurslarning murakkab va ko‘p qirrali tabiatidan kelib chiqadi; ikkinchi tomondan, turizmning o‘zi turli maqsad va motivlarga asoslangan ko‘p tarmoqli faoliyat bo‘lgani bilan izohlanadi. Masalan, geograf olimlar ko‘proq tabiiy-landshaft omillarini ajratib ko‘rsatsa, iqtisodchilar resursning bozor qiymati va foydalilik darajasiga e’tibor beradi, madaniyatshunoslar esa tarixiy xotira va meros omilini ustuvor deb biladi. Shu bois amaliyotda ko‘pincha kompleks tasnifdan foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Kompleks yondashuvga ko‘ra turistik resurslarni quyidagi yirik guruhlar asosida tushuntirish mumkin: tabiiy resurslar, tarixiy-madaniy resurslar, ijtimoiy-etnografik resurslar, infratuzilmaviy resurslar va axborot-kommunikatsion resurslar. Tabiiy resurslar turizmning ekologik, tog‘, sport, rekreatsion va sog‘lomlashtiruvchi yo‘nalishlarini rivojlantiradi. Tarixiy-madaniy resurslar esa ekskursion, ilmiy-bilish, meros turizmi va ziyorat turizmining asosini tashkil etadi. Ijtimoiy-etnografik resurslar xalq turmush tarzi, marosimlar, urf-odatlar, milliy oshxona, hunarmandchilik va folklorini o‘z ichiga oladi. Infratuzilmaviy resurslar transport, yashash, ovqatlanish, savdo va servis imkoniyatlarini anglatadi.

Axborot-kommunikatsion resurslar esa zamonaviy turizmga raqamli xaritalar, veb-platformalar, navigatsiya tizimlari, elektron bronlash va turistik axborot markazlari





## MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

ko‘rinishida namoyon bo‘ladi. Bugungi raqamli turizm davrida aynan axborot resurslari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Agar turist manzil haqida oldindan ishonchli, qulay va ko‘p tilli axborotga ega bo‘lmasa, u resursning real jozibadorligini baholay olmaydi. Demak, zamonaviy turizm axborotning o‘zi ham resursga aylanmoqda. Bu yondashuv, ayniqsa, smart turizm va raqamli destinatsiya boshqaruvi konsepsiyalarida yaqqol namoyon bo‘ladi [5].

Shuningdek, turistik resurslar tasnifida barqarorlik mezonini ham muhim bo‘lib bormoqda. So‘nggi yillarda ilmiy adabiyotlarda resurslarni qayta tiklanadigan va qayta tiklanmaydigan, muhofazaga muhtoj va intensiv foydalanish mumkin bo‘lgan guruhlariga ajratish kuchaymoqda [4]. Bu yondashuv ekologik va madaniy merosni asrash nuqtai nazaridan ayniqsa muhimdir. Masalan, noyob tog‘ ekotizimlari, qadimiy freskalar, arxeologik qatlamlar yoki tarixiy shahar markazlari haddan tashqari turistik bosim ostida yemirilishi mumkin. Shuning uchun turistik resurslarning tasnifi ularni muhofaza qilish siyosati bilan uzviy bog‘liq bo‘lishi kerak.

O‘zbekiston misolida turistik resurslarni ilmiy tasniflash hududiy rejalashtirishda katta yordam beradi. Masalan, Samarqand, Buxoro va Xivada tarixiy-madaniy resurslar ustun bo‘lsa, Toshkent viloyatining Bo‘stonliq hududi tabiiy-rekreatsion resurslari bilan ajralib turadi, Surxondaryo va Qashqadaryoda esa arxeologik, etnografik va tog‘-tabiiy resurslar uyg‘unlashgan. Qoraqalpog‘iston hududi esa Aralbo‘yi ekologik makoni, tarixiy qal’alar va etnomadaniy muhit orqali alohida turistik qimmatga ega. Bu hududlarning har biri uchun yagona emas, balki resurs tarkibiga mos differensial yondashuv zarur.

Bundan tashqari, resurslarni faqat tasniflash bilan cheklanib qolmasdan, ularning jozibadorlik darajasi, sig‘imi, foydalanish barqarorligi, transport qulayligi, servis bilan ta‘minlanganligi va marketing salohiyatini ham baholash lozim. Ana shu omillar yig‘indisi hududning haqiqiy turistik salohiyatini belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, turistik resurs tushunchasi “mavjud boyluk”dan ko‘ra “turizmga tayyor va jalb etilgan imkoniyat” sifatida tushunilgani ma’qul.

### Xulosa

Xulosa qilib aytganda, turistik resurslar turizm tizimining asosiy tayanchi bo‘lib, ular turistlarni muayyan hududga jalb qiluvchi tabiiy, tarixiy-madaniy, ijtimoiy va infratuzilmaviy omillar majmuini ifodalaydi. Ularning mohiyati faqat obyektiv mavjudlikda emas, balki turistik ehtiyojni qondirish, sayohat motivatsiyasini uyg‘otish va hududiy iqtisodiy rivojlanishga xizmat qilish salohiyatida namoyon bo‘ladi. Turistik resurslarni tasniflash esa ularni ilmiy tushunish, baholash, muhofaza qilish va samarali boshqarish uchun zarurdir. Amaliy jihatdan eng maqbul yondashuv turistik resurslarni tabiiy, tarixiy-madaniy, ijtimoiy-etnografik va infratuzilmaviy guruhlar asosida kompleks ko‘rib chiqishdir. O‘zbekistonning boy tabiiy va madaniy merosi mamlakatda turizmni jadal rivojlantirish uchun mustahkam resurs bazasini yaratadi. Biroq ushbu resurslardan samarali foydalanish uchun ularni ilmiy baholash, raqamli targ‘ib qilish, servis bilan





ta'minlash va barqaror boshqarish muhim ahamiyat kasb etadi. Shundagina turistik resurslar milliy iqtisodiyot va hududiy taraqqiyotning real omiliga aylanadi.

### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Gasanov A.N. Turistsko-rekreatsion resursy kak osnova razvitiya turizma. – Moskva, 2017.
2. Artemyeva O.A. Razvitiye podxodov k klassifikatsii turisticheskix resursov i ob'yektiv pokaza za rubezhom // Turizm i rekreatsiya. – 2019.
3. Safarov B.Sh. Turizm asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2018.
4. Kotler P. Marketing Management. – Pearson Education, 2017.
5. Middleton V. Marketing in Travel and Tourism. – Routledge, 2018.
6. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi statistik ma'lumotlari. – Toshkent, 2024.
7. Turistik resurslar. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Turon, 2022.

